

Op Geest en Grond

Harm Post

Behoud en ontwikkeling van de bollenvelden

In 1996 werd het Pact van Teylingen ondertekend door tien gemeenten in de Duin- en Bollenstreek samen met de Provincie Zuid-Holland, het Samenwerkings-orgaan Duin- en Bollenstreek, het hoogheemraadschap van Rijnland en een groot aantal belangenorganisaties. Het Pact verzette zich tegen de (Haagse) plannen voor een bollenstad en was gesmeed om de bestaande kwaliteiten van de streek te behouden. Met het Pact groeide de aandacht voor karakteristieken van de Duin- en Bollenstreek en voor de cultuurhistorische waarden. Het Pact is een set van afspraken gericht op concrete acties. Een tastbaar resultaat is het opstellen van het Landschapsbeleidsplan De Duin- en Bollenstreek, een landschap van betekenis. Minder tastbaar, maar minstens even effectief zijn de onderlinge afspraken gericht op het behoud van bollengrond. Het Pact voorkomt het verlies van het areaal aan bollengrond.

Actieprogramma

Op 5 juli rond 9.00 uur vertrekt er een bus richting A4 voor een excursie door de Duin- en Bollenstreek. In de bus bevinden zich bestuurders en ambtenaren van gemeenten en provincie vergezeld van betrokkenen uit andere organisaties. Zij zullen verder sturing moeten geven aan het veranderingsproces van de Duin- en Bollenstreek.

Met deze excursie start de discussiedag *Op Geest en Grond*. In de middag volgt een drietal presentaties en een discussie met wethouders uit de streek. De dag markeert de start van het Actieprogramma Cultuurbereik voor de Duin- en Bollenstreek van de provincie Zuid-Holland. In samenwerking met Architectuur Lokaal werd een actieprogramma opgesteld dat is gericht op het scheppen van draagvlak en het stimuleren van concrete initiatieven. Dit programma moet bevorderen dat de culturele planologie bij de aanpak van ruimtelijke ontwikkelingen betrokken wordt. Voor de uitvoering van het programma zal in de regio draagvlak gezocht moeten worden. De dag staat in het teken van landschapsontwikkeling, een onderwerp waar het Pact waarborgen voor bevat.

Zee en strand

De opbouw van de Duin- en Bollenstreek, beschreven in het landschapsbeleidsplan, heeft geleid tot een prachtige afwisseling van landschappen. Op een beperkte oppervlakte komen zee en strand, het jonge duinlandschap, strandwallen en strandvlakten, het zanderijlandschap, het veenweide-plassengebied en het Oude Rijn gebied samen. De zee, het strand en het jonge duinlandschap bieden ruimte voor natuur en recreatie. De strandwallen zijn de rudimenten van de oude duinen.

In de vorige eeuw zijn de strandwallen afgegraven en zijn veel graslanden opgespoten. Hierdoor is het onderscheid tussen de hoge strandwallen en de lage strandvlakten grotendeels verdwenen. Uitzonderingen vormden de polders Boekhorst, Hoogeweg en Elsgeest. De parallelle ligging van vaarten en hoofdwegen en de ligging van de dorpskernen herinnert nog aan het oorspronkelijke landschappelijk patroon. Voor het

overige is het landschap van strandwallen en vlakten getransformeerd in het zanderijlandschap.

Kenmerkend voor het gebied zijn de ritmiek van brede vaarten, de hoger gelegen wegen en de uitzonderlijke seizoensdynamiek. In het voorjaar vormen de bloeiende bollenvelden een uitbundig kleurenmozaïek. Miljoenen bloemen kleuren het landschap in grote geometrische vlakken in. Aan dit spektakel ontleent het gebied zijn internationale faam. In de zomer is de bollenstreek een werklandschap, de veelheid aan producten en productieprocessen zorgt voor een voortdurende activiteit op de velden. Daarbij hoort de soms barre uitstraling van een zojuist gerooid en geëgaliseerd veld. In de winter vormt het een kaal en ongenaakbaar landschap.

De bollenstad

Deze kwaliteiten worden sterk bedreigd. De oude, karakteristieke bollenschuren raken buiten gebruik. Ze worden ingewisseld voor grote industriële hallen. Voor de karakteristieke hallen moet een nieuwe vorm van gebruik worden gevonden. De nieuwe industriële hallen tasten de openheid van het gebied aan. Andere vormen van bedrijvigheid versterken dit effect. Delen van het bollengebied maken plaats voor grootschalige woningbouw. Van alle kanten wordt druk van de Randstad gevoeld en worden de karakteristieke elementen aangetast. Het idee van een bollenstad was daarvan de sublimatie.

De heer Zwetsloot, directeur van het Museum De Zwarte Tulp, maakt de problematiek inzichtelijk. De Duin- en Bollenstreek trekt ieder jaar meer dan 100.000 bezoekers. De economie van het gebied is voor 25% afhankelijk van de bollenteelt en het daaruit voortvloeiende toerisme. De karakteristieke lintbebouwing wordt echter bedreigd door een glastuinbouw voor het kweken van bollen in de winter. Het buitengebied verrommelt. Karakteristiek boerderijen blijven niet behouden. Gigantische bollenschuren staan naast een monumentale oude bollenschuur waarin in een tapijthandel is gevestigd. Nieuwe woningbouw draagt niet bij aan de ontwikkeling van kwaliteit. Tal van voorbeelden van achteruitgang

passeren de revue. Dat het echter ook beter kan bewijst de grondruil in Noordwijk waar grond bestemd voor woningbouw weer is omgezet in bollengrond. De woningbouw heeft een nieuwe, betere, maar minder makkelijk te exploiteren plek gekregen.

Identiteitsdragers

J. Beenakker, cultuurhistorisch geograaf en vice-voorzitter van het Cultuurhistorisch genootschap Duin- en Bollenstreek laat zien dat het landschap van de Duin- en Bollenstreek jong is, ondanks de eerste tekens van bewoning uit de 9de eeuw. Pas in de 19de eeuw is begonnen met grootschalige zandwinning. Het zand was nodig voor de aanleg van wegen en spoorwegen en voor stedelijke uitbreiding. De bollenteelt vond in de streek een combinatie van de juiste bodemsamenstelling en een goede beheersing van het grondwaterpeil. Het behoud van de karakteristiek van het landschap betekent dan ook vooral het behoud van het karakter van het 19de eeuwse landschap. Een belangrijke meerwaarde wordt gevormd door de relicten uit eerdere periodes. De combinatie van jong en oud vormen het meest waardevolle kenmerk. De vraag die centraal staat bij de discussie over de Duin- en Bollenstreek is het vinden van een antwoord op de dynamiek met behoud van de kwaliteit van de streek en de instrumenten die daar bij horen. Beenakker is voorstander van het benoemen van de identiteit van het gebied. Dit kan door de elementen die het karakter van het gebied bepalen vast te leggen. Deze identiteitsdragers, zoals de open gebieden, de trekvaart, de buitenplaatsen, de hoge wegen enzovoort zijn vastgelegd in de cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Zuid-Holland. In deze cultuurhistorische waardenkaart zijn de conceptkaartbeelden van het Cultuur Historische Genootschap grotendeels verwerkt. Beenhakker pleit niet voor behoud *pur sang*: er moet ruimte zijn voor dynamiek. Cultuurhistorie zal steeds onderdeel moeten zijn van de discussies over toekomstige ontwikkelingen, waarbij de provinciegrens geen belemmering mag zijn. De nota *Belvedere* kan daarbij strategieën aanreiken.

Ontwerpend onderzoek

J. Roelofs, architect-secretaris van de provinciale welstandorganisatie Stichting Dorp, Stad en Land, geeft inzicht in de veranderde context van de welstand en de welstandsnota. De welstand is professioneler en onafhankelijker geworden.

Mogelijkheden voor het integreren van ruimtelijke informatie worden onderzocht, waardoor integrale welstandsadviesing op het gebied van ruimtelijke kwaliteit verder kan worden ondersteund. In de Duin- en Bollenstreek is er al een gezamenlijke aanpak op het gebied van welstand. Dit maakt de welstand als instrument voor behoud van de ruimtelijke karakteristieken sterker. Gebiedsgerichte criteria moeten echter nog worden geformuleerd. De waarde voor bijvoorbeeld de landschappelijke openheid blijft daardoor beperkt.

R. Broese, stedenbouwkundige en partner in Bureau Must vindt pluralisme kenmerkend voor de hedendaagse cultuur. Verschillend leefstijlen leven naast elkaar zonder gemeenschappelijk doel. Er moet een balans worden gevonden tussen cultuurhistorie en scheppende cultuur en het maken van keuzen.

Ontwerpend onderzoek is hierbij het instrument. Met ontwerpend onderzoek wordt de bandbreedte van de mogelijkheden onderzocht. Door de ambities te benoemen en daarmee de koers te bepalen, en het opsporen van de cultuurdragers kan het ontwerpend onderzoeken een sterk instrument zijn voor het verkennen van de mogelijkheden van een gebied.

Cultuurhistorische waardenkaart

Uit de verhalen van de sprekers blijkt dat van de gepresenteerde instrumenten alleen de cultuurhistorische waardenkaart effectief is. Zij is de resultante van het gegroeide cultuurhistorische besef. Het is een toetsingskader voor beleid op provinciaal niveau en een cultuurhistorische onderlegger voor het welstandsbeleid. Dit laatste is nog jong en moet voor het gebied nog worden opgesteld. Ontwerpend onderzoek is nog niet ingezet. Wat bovendien blijft is het Pact van Teylingen. De set van afspraken leeft en vernieuwt zich steeds. In de discussie benadrukken de wethouders Van Steijn (gemeente Voorhout), Witteman (Hillegom) en Van der Plas (Katwijk) dat het Pact heeft gewerkt en dat het nog steeds werkt: het is flexibel en effectief en is zowel een ruimtelijk als een economisch instrument. Door het Pact is bijvoorbeeld voldoende areaal bollengrond blijven bestaan om een zelfstandige economische eenheid te kunnen vormen. Tegelijkertijd is de karakteristiek van het gebied bewaard gebleven. Zo bewijst het Pact zich in de praktijk steeds opnieuw.

Spelregelcultuur

Onder druk wordt alles vloeibaar. De dreiging van het water heeft de basis gelegd voor onze poldercultuur en voor verfijnde (ruimtelijke) ordening. Eeuwenlang is deze dreiging de motor achter samenwerking geweest. De dreiging van een bollenstad heeft een groot aantal partijen bij elkaar gebracht. De samenwerking heeft geleid tot het opstellen van een non-conformistisch instrument: een pact. Het Pact komt in de Wet Ruimtelijke Ordening niet voor, maar het heeft in de Duin- en Bollenstreek beter gewerkt dan een regionaal (structuur-)plan. Bijzonder is dat een zwak belang, zoals cultuurhistorie, zonder verkrampende bescherming leidend kan zijn zonder storend te werken. In de Duin- en Bollenstreek valt veel te leren over cultuurhistorie, over culturele planologie en over planinstrumenten. Het Pact van Teylingen is een voorbeeld van de geleidelijk overgang in de ruimtelijke ordening van een plancultuur naar een spelregelcultuur. Het Pact verdient een goede documentatie en maakt nieuwsgierig naar de wijze waarop bestuurders de spelregels de komende jaren zullen blijven hanteren en op wat voor wijze cultuurhistorisch besef richtinggevend blijft voor het maken van keuzen over Geest en over Grond.

Informatie

De provincie Zuid-Holland wilde in het kader van het Actieprogramma Cultuurbe-reik voor de Duin- en Bollenstreek een programma opzetten om te bevorderen dat culturele planologie bij de aanpak van ruimtelijke ontwikkelingen betrokken wordt. Voor de uitvoering van het programma zal het draagvlak in de regio moeten liggen. In samenwerking met Architectuur Lokaal werd een Actieprogramma opgesteld dat is gericht op het scheppen van dit draagvlak en op het stimuleren van concrete initiatieven. Gemeenten en instellingen kunnen, in het kader van het programma, projectvoorstellen doen en deze realiseren met een bijdrage van de provincie.

Bureau van Droffelaar
Harm Post
Jollesstraat 5
6814 JE Arnhem
T 026-4423342
E h.post@bureauvandroffelaar.nl